

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-4-62-4>
УДК 314:711.13:316

Калачевська Л.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет

НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКИХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті охарактеризовано сучасний стан розвитку сільських територій. Обґрунтовано необхідність залучення інвестицій для формування виробничої та соціальної інфраструктури в умовах децентралізації. Проаналізовано структуру та динаміку капітальних інвестицій за видами економічної діяльності та напрямками фінансування в регіональному розрізі. Окреслено напрями та механізм стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій в умовах сучасних глобалізаційних змін. Обґрунтовано, що стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій може здійснюватися за рахунок адміністративного регулювання, надання преференцій та інституційного забезпечення. Доведено, що інноваційний розвиток інфраструктури українських сільських територій може бути реалізований за рахунок: формування інституційного поля для налагодження співпраці аграрного бізнесу з територіальними громадами, завершення процесу децентралізації, залучення іноземних та державних інвестицій в інфраструктурні об'єкти на сільських територіях.

Ключові слова: сільські території, інновації, децентралізація, інфраструктура.

В статтє охарактеризовано современное состояние развития сельских территорий. Обоснована необходимость привлечения инвестиций для формирования производственной и социальной инфраструктуры в условиях децентрализации. Проанализированы структура и динамика капитальных инвестиций по видам экономической деятельности и направлениям финансирования в региональном разрезе. Определены направления и механизм стимулирования инновационного развития инфраструктуры сельских территорий в условиях современных глобализационных изменений. Обосновано, что стимулирова-

ние инновационного развития инфраструктуры сельских территорий может осуществляться за счет административного регулирования, предоставления преференций и институционального обеспечения. Доказано, что инновационное развитие инфраструктуры украинских сельских территорий может быть реализовано за счет: формирования институционального поля для налаживания сотрудничества аграрного бизнеса с территориальными общинами, завершения процесса децентрализации, привлечения иностранных и государственных инвестиций в инфраструктурные объекты на сельских территориях.

Ключевые слова: сельские территории, инновации, децентрализация, инфраструктура.

Kalachevska Larysa. DIRECTIONS AND MECHANISM FOR STIMULATING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE INFRASTRUCTURE OF UKRAINIAN RURAL AREAS

In the article we describe the present state of development of rural territories. The research paper substantiates that the reformation of the Ukrainian economy today determines the need for innovative development of the agrarian sector as a cornerstone of economic growth. Modern transformation processes contribute to an increase in the gross output of agricultural production, the development of export opportunities of the industry, but, unfortunately, this has little effect on the socio-economic development of the rural areas, on the infrastructure re-equipment and increase of the welfare of the rural population. Inadequate rural infrastructure has a particularly significant impact on the quality of life in rural areas. The necessity of attraction of investments for formation of industrial and social infrastructure in the conditions of decentralization is substantiated. We analyzed the structure and dynamics of capital investment by type of economic activity and funding directions in a regional context. The directions and mechanism of stimulation of innovative development of infrastructure of rural territories in conditions of modern globalization changes are outlined. We have argued that the stimulation of innovative infrastructure development in rural areas could be done through administrative regulation, provision of preferences and institutional support. We have proved that the innovative development of the infrastructure of Ukrainian rural areas can be realized at the expense of: the formation of an institutional field for the establishment of cooperation between agrarian business and territorial communities, the completion of the process of decentralization, the attraction of foreign and state investments into infrastructure objects in rural areas.

Key words: rural territories, innovations, decentralization, infrastructure.

Постановка проблеми. Понад 90% території України припадає на сільську місцевість. Нині сільська місцевість України характеризується депопуляцією сільських громад, низькою якістю життя, високим рівнем безробіття, головним чином монофункціональним видом використання праці в селах, низькою ефективністю сільського господарства населення, недостатнім розвитком переробних підприємств. Для 55% сільського населення сільськогосподарська діяльність на присадибних ділянках стала основним джерелом доходів. Водночас важливість для України сільських територій посилюється за рахунок їх виняткового вкладу у продовольчу безпеку та формування аграрного потенціалу країни. Тому розвиток сільських територій та їх інфраструктури має стати однією з пріоритетних цілей державної політики України. Особливо гостро це питання постало в умовах проведення реформи адміністративно-територіального устрою та децентралізації.

Проблеми, пов'язані з інноваційним розвитком соціальної та виробничої інфраструктури в сільській місцевості України, традиційно розглядалися на місцевому рівні. До 1980-х років, за умов командної економіки та централізованого розподілу ресурсів, соціальний та виробничий розвиток інфраструктури в сільській місцевості фінансувався за рахунок колгоспів. Аналізуючи ситуацію з набуттям Україною незалежності, слід відмітити, що з 1990 року, коли умови вимагали реорганізації колгоспів, багато об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури перестали функціонувати взагалі. Була втрачена ланка, від функціонування якої залежить розвиток сільських територій та збалансованість аграрного сектору економіки. Пошук напрямів та механізмів стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури українських сільських територій є вкрай актуальною проблемою та потребує всебічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах сучасних глобальних викликів усе більше науковців звертають увагу на розвиток сільських територій. На жаль, наявна соціальна та виробнича інфраструктура в сільській місцевості досить довгий час руйнувалася, не вкладалися кошти в її модернізацію з урахуванням передового інноваційного досвіду. З 1990-х років були відкинуті прямі, загальні методи економічного регулювання, і замість цього покладалися лише на ринкові важелі, які повинні були забезпечити інфраструктурний розвиток.

Українські вчені-економісти значну кількість власних публікацій спрямували на дослідження напрямів та механізмів стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій. При цьому вивчався зарубіжний досвід та адаптовувалися концептуальні підходи до розвитку сільських територій, які діють у країнах Європейського Союзу. Для прикладу, М.О. Барановський досліджував сільські території України, рівень їх розвитку, трансформаційні зміни та концепції реформування [1]. В.В. Борщевський вивчав розвиток сільських територій у контексті реалізації євроінтеграційної політики України [2]. Т.М. Булах аналізував соціальний розвиток сільських територій: світовий та вітчизняний досвід [3]. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки [4] окреслює напрями і механізми стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури українських сільських територій. Г.М. Калетнік у своїх наукових працях розробляв науково-теоретичні засади формування та розвитку людського капіталу на сільських територіях [5]. Е.А. Кіреєва досліджувала політику розвитку сільських територій у країнах Європейського Союзу [6]. В.М. Ковалів вивчав модернізацію системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств [7]. І.В. Ксьонжик досліджував соціально-економічний розвиток сільських територій як об'єкт інфраструктурного забезпечення [8]. С.А. Мазур вивчав інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій на інно-

ваційній основі [9]. М.Й. Малік обґрунтовував сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва [10]. О. Недбалюк вивчав міжнародний досвід організації розвитку сільських територій та можливості його застосування в Україні [11]. М. Поленкова у своїх працях описувала наукові підходи до визначення економічного змісту категорії «сільська територія» [12]. І.В. Прокопа досліджував зміни у підходах до життєзабезпечення на селі: від патерналізму до партнерства з участю громад [13]. М.І. Стегней окреслював інноваційні аспекти сталого розвитку сільських територій в умовах глобалізаційних викликів, сталий розвиток сільського господарства та його інноваційне забезпечення [15]. Водночас, з огляду на сучасні глобалізаційні виклики та специфіку проведення сучасних реформ, питання, пов'язані з інфраструктурним розвитком сільських територій, потребують подальших досліджень, зокрема в умовах децентралізації.

Мета статті полягає в дослідженні напрямів та механізмів стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури українських сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. За часткою сільського господарства у ВВП, структурою зайнятості або часткою людей, що живуть у сільській місцевості, Україна все більше стає аграрною країною. З одного боку, це свідчить про те, що перспективи України більше залежать від того, наскільки ми будемо ефективними у вирішенні інфраструктурних, соціальних та економічних проблем у галузях, орієнтованих на сільське господарство. З іншого боку, це доводить, що робити це традиційним способом, коли села та сільське господарство субсидувалися містами та міською промисловістю як у Радянському Союзі, так і у багатьох країнах Заходу з незначною часткою сільського господарства та низькою щільністю населення в сільськогосподарських районах, неможливо.

Метою розвитку сільського господарства є продовольча безпека країни, а також розви-

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності (млн грн)

Галузь	2010 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Співвідношення, 2017 р. до 2010 р., +,-
Сільське, лісове та рибне господарство	11568	19059	18796	30155	50484	64243	52675
у т.ч. сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	11311	18640	18388	29310	49660	63401	52090
Промисловість	56725	105594	86242	87656	117754	143300	86575
з неї виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	8665	15275	13487	13548	21291	18927	10262
Будівництво	32790	46318	36057	43464	44444	52176	19386
Оптова та роздрібна торгівля	18868	22379	20716	20663	29957	33665	14797

Джерело: розраховано за даними [14]

ток сільських територій – поліпшення умов життя людей, що проживають та працюють у сільській місцевості. У сучасних умовах господарювання вирішення проблем сільськогосподарських районів має бути насамперед проектом їх резидентів, що фінансуються з їхніх власних ресурсів та податків суб'єктів господарювання. Роль центральної влади повинна бути зведена до створення умов, які би стимулювали та полегшували це. Успіх, однак, повністю залежить від здатності жителів стати більш активними соціально та політично. Водночас держава має створити умови для збалансованого розвитку усіх галузей та територій. Вищезазначене можна простежити за динамікою та структурою капітальних інвестицій за видами економічної діяльності.

За січень-грудень 2017 р. підприємствами та організаціями країни за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 412,8 млрд грн капітальних інвестицій, що на 22,1% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 р. Найвагомішу частку капітальних інвестицій (96,3% загального обсягу) освоєно у матеріальні активи. Слід відмітити, що капітальні інвестиції здебільшого спрямовуються у промисловість та будівництво. Відповідно, їх частка, спрямована на інфраструктурний розвиток сільських територій, є незначною. При цьому у структурі капіталь-

них інвестицій за джерелами фінансування за січень-грудень 2017 року переважали власні кошти підприємств та організацій (рис. 1).

За досліджуваний період у нематеріальні активи вкладено 3,7% загального обсягу капітальних інвестицій. Слід відмітити зниження прямих інвестицій у сільське господарство (табл. 2).

Ця ситуація спричинена соціально-економічною нестабільністю у країні та затягуванням із реалізацією основних реформ, провідне місце серед яких належить адміністративно-територіальній та земельній реформам.

Отже, вищезазначена статистика підтверджує необхідність збільшення концентрації значних ресурсів для розвитку сільських територій, їх інфраструктурного забезпечення.

Стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури українських сільських територій може здійснюватися за рахунок адміністративного регулювання, надання преференцій та формування інституційного забезпечення (рис. 2). Особливо активно цей процес проходить в умовах децентралізації в новоутворених територіальних громадах, які мають достатній ресурсний потенціал, вкладають кошти в інфраструктурне забезпечення та інноваційне переоснащення. Водночас таких територій зараз критично мало.

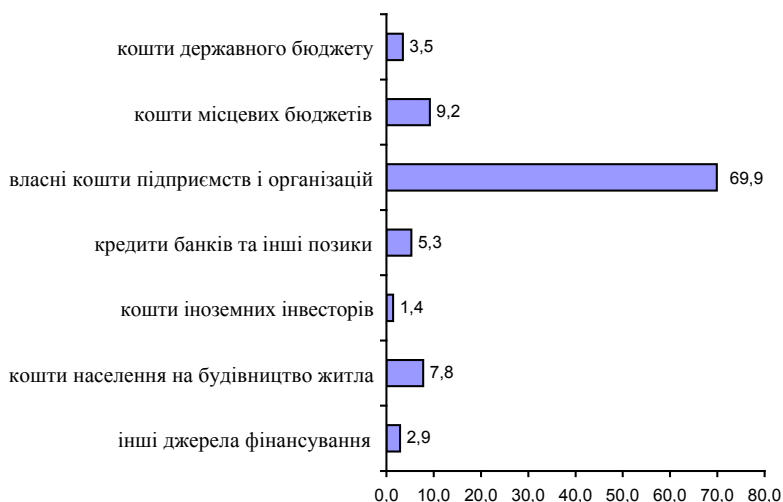

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування, 2017 (у % до загального обсягу)

Джерело: розраховано за даними [14]

Перспективним напрямом залучення інноваційних розробок на сільські території в умовах сучасних глобальних тенденцій є формування кластерів на основі поєднання потужностей сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств та вищих навчальних закладів. Формування зазначених структур сприятиме залученню

інновацій у виробничий процес, підвищить його ефективність, створить передумови для модернізації виробничої інфраструктури.

Інноваційний розвиток інфраструктури українських сільських територій в умовах сучасних глобальних викликів та євроінтеграційних перспектив України може бути реалізований за рахунок:

Таблиця 2

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності, млн дол. США

Галузь	Обсяги прямих інвестицій на початок року						2017 р. до 2010 р., +/-
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	
Усього	39824,5	53178,1	53704,0	40725,4	36154,5	37513,6	-2310,9
Сільське, лісове та рибне господарство	680,0	728,4	776,9	617,0	502,2	586,2	-93,8
Промисловість	16617,7	18565,1	17681,4	12419,4	9893,6	9667,6	-6950,1
Будівництво	1272,4	1459,2	1580,0	1301,9	1104,1	1043,3	-229,1
Оптова та роздрібна торгівля	4359,8	6118,5	6807,8	6037,6	5247,4	5106,5	746,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	993,0	1506,3	1535,3	1355,5	1088,0	1086,0	93
Тимчасове розміщування й організація харчування	489,4	822,1	446,5	382,3	332,6	330,0	-159,4
Інші види економічної діяльності	15412,2	23978,5	24876,1	18611,7	17986,6	19694,0	4281,8

Джерело: розраховано за даними [14]

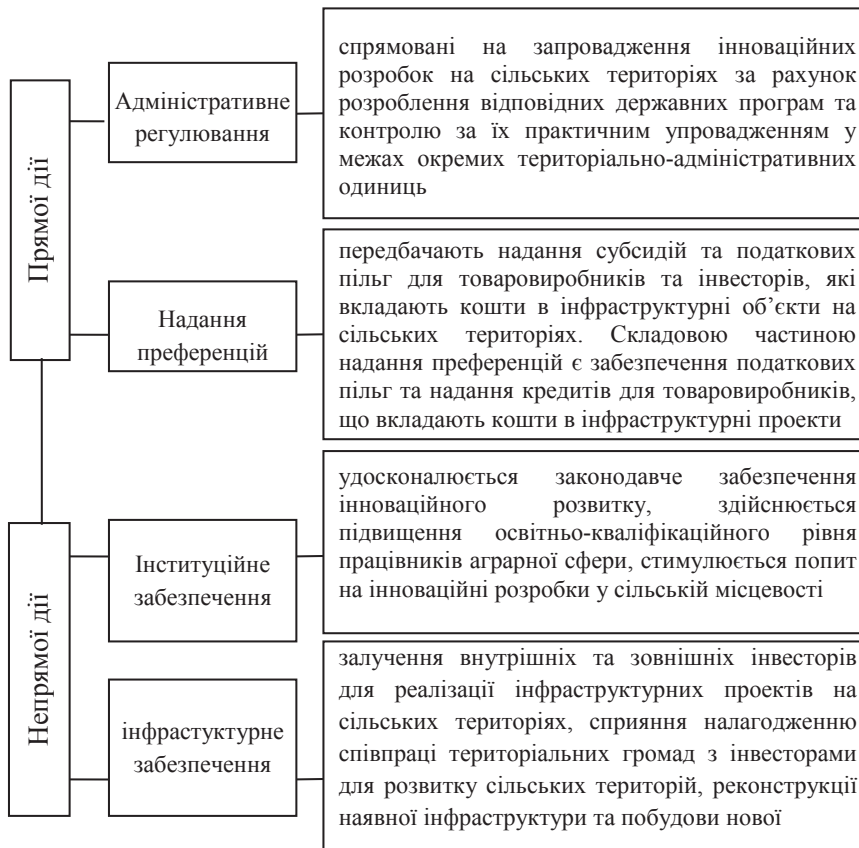

Рис. 2. Механізми стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій

Джерело: власні дослідження

- формування інституційного поля для налагодження співпраці аграрного бізнесу з територіальними громадами, де цей бізнес здійснює господарську діяльність;
- завершення процесу децентралізації та розвитку соціальної і виробничої інфраструктури сільських територій;
- підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва та збільшення надходжень до місцевих бюджетів;
- створення сильних підприємств та залучення прогресивних технологій сільськогосподарського виробництва;
- залучення іноземних та державних інвестицій в інфраструктурні об'єкти на сільських територіях.

Практична реалізація окресленого механізму стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій дасть змогу підвищити економічну стійкість вітчизняного аграрного сектору економіки, диверсифікувати сільськогосподарське виробництво, підвищити рівень життя сільського населення за рахунок побудови інфраструктурного забезпечення, сприятиме зменшенню трудової міграції. Водночас реалізація зазначеного можлива лише за рахунок відповідної державної політики. В умовах ринкової економіки державна підтримка соціальної та виробничої інфраструктури – це необхідність. Особливо в країні, де розпочатий процес децентралізації. Така інфра-

структура сприятиме виробництву продукції з доданою вартістю, розвитку культури, якості освіти та збалансуванню територіального розселення жителів.

Висновки. Протягом багатьох років українська економіка розвивалася під час соціалізму, коли пріоритет ставився на соціалізовані засоби виробництва. Таким чином, політика була спрямована на збільшення виробництва та створення підприємств, які працювали для всього суспільства. Такі підприємства були засновані в містах, де економічне зростання було вищим, ніж у сільських населених пунктах, і це вплинуло на рівень розвитку соціальної та виробничої інфраструктури, спричинило деформації в аграрному та промисловому виробництві.

Реформування економіки України сьогодні визначає необхідність інноваційного розвитку аграрного сектору як наріжного каменя економічного зростання. Сучасні трансформаційні процеси сприяють збільшенню валової продукції сільськогосподар-

ського виробництва, розвитку експортних можливостей галузі, але, на жаль, це мало впливає на соціально-економічний розвиток сільської місцевості, на інфраструктурне переоснащення та підвищення рівня добробуту сільського населення. Недостатня інфраструктура сільських районів особливо істотно впливає на якість життя в сільській місцевості. У більшості вітчизняних сіл бракує дошкільних закладів, шкіл, амбулаторій та інших центрів соціальної інфраструктури. Виробнича інфраструктура розвивається лише за рахунок фінансування великих аграрних корпорацій та використовується переважно лише для задоволення їхніх інтересів.

У сучасних умовах держава повинна сприяти побудові інфраструктурного забезпечення сільських територій. Реалізацію зазначеного запропоновано здійснювати за рахунок адміністративного регулювання, надання преференцій та формування інституційного забезпечення сталого сільського розвитку.

Список використаних джерел:

1. Барановський М.О. Сільські території України: рівень розвитку, трансформаційні зміни, концепції реформування. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія “Економіка, аграрний менеджмент, бізнес”. Київ, 2011. Ч. 1, Вип. 163. С. 19–25.
2. Борщевський В.В., Притула Х.М. Розвиток сільських територій в контексті реалізації євроінтеграційної політики України. Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. 2013. № 1. URL: <http://jprfd.donnu.edu.ua/article/view/1820/1853>
3. Булах Т.М. Соціальний розвиток сільських територій: світовий та вітчизняний досвід. Економіка АПК. 2012. № 6. С. 95–98.
4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
5. Калетнік Г.М., Мазур А.Г. Науково-теоретичні засади формування та розвитку людського капіталу в сільських територіях. Економіка. Фінанси. Менеджмент. 2016. № 10. URL: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3379.pdf>.
6. Кіреєва Е.А., Костюченко Д.Л. Політика розвитку сільських територій у країнах Європейського Союзу. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 8. С. 68–79.
7. Ковалів В.М., Волохов В.І. Модернізація системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Фінансово-економічне регулювання. 2014. № 9. С. 52–64.
8. Ксьонжик І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій як об’єкт інфраструктурного забезпечення. Економіка АПК. 2014. № 10. С. 60–65.
9. Мазур С.А. Інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент. 2017. № 3. URL: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3542.pdf>.

10. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2010. № 5. С. 3–12.

11. Недбалюк О. Міжнародний досвід організації розвитку сільських територій та можливості його застосування в Україні. Економіка і суспільство. МДУ. 2017. № 9. С. 89–94.

12. Поленкова М. Наукові підходи до визначення економічного змісту категорії «сільська територія». Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». 2011. № 4(54). С. 272–277.

13. Прокопа І.В. Зміни у підходах до життєзабезпечення на селі: від патерналізму до партнерства з участю громад. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні. Київ, 2015. С. 32–37.

14. Статистика України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

15. Стегней М.І. Інноваційні аспекти сталого розвитку сільських територій в умовах глобалізаційних викликів. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 1. С. 297–303.